

INSEMNĂRI CU PRIVIRE LA REVOLUȚIA DIN 1821

de ELENA UDRIȘTE

Pe meleagurile Gorjului, unde Tudor din Vladimir a aprins pentru prima dată flacăra revoluției din anul 1821 — ce s-a întins cu repeziciune în întreaga țară, s-au păstrat și se mai păstrează încă multe mărturii cu privire la evenimentele care au deschis un capitol nou în istoria patriei noastre.

În cîntece și balade, în povestirile bătrînilor — transmise din generație în generație — în zapise și hrisoave, în însemnări pe marginea filelor din vechile bucoavne și cărți bisericești, se mai păstrează și astăzi amintirea „domnului Tudor” și a „marei răzmerițe” din 1821.

Dacă în cîntece și balade, în povestiri, în tradiția orală, marea răscoală populară s-a bucurat de simpatia și adevărată totală a maselor, în documente, în diferitele însemnări, evenimentele anului 1821 sînt privite în raport cu poziția socială a celui care le consemnează.

Într-o însemnare din anul 1822, un Grigorie logofătul, din rîndul micilor slujbași, scria cu respect despre „slugerul Tudor”, la un an după moartea acestuia, ceea ce ne face să credem că participase el însuși la revoluție :

„La leafu 1821 au venit sluger Tudor cu vreo 30 de arnăuți de la București și viind la Tîrgu-Jiiului au luat pă culcer turci cu t(a)l(eri) șasă și dîndu-o popi(i) Pătru Scortănu din o-l-au închis în Tismana și mult l-au ținut la pedeapsă.

Apoi au pornit Tudor în țară a scri la panduri și au strîns mulțime de oameni și cu cîțiva s-au dus el la București, iar ceilalți i-au lăsat pîn țăară, și unde găs(e)a neam de ciocoi îi căznea și jăfuia.

Apoi mai la urmă au venit sumă de turci și au izgonit toate ordiile, tăind mulți, atît din panduri cît și din arnăuți, și au făcut mari jafuri, aprinzînd și casă pîn sate. Apoi s-au ridicat turci(i).

Și am scris cu mină de țărină, mina va putrezi iar slova
să va pomeni.

1822

Grigorie logofăt“.

Cu totul altfel și de pe alte poziții sînt descrise evenimentele anului 1821 de către biv vel clucerul Poroineanu², într-o însemnare pe un Apostol,³ cumpărat cu „cheltuiala“ mănăstirii Tismana și cu „ostăneala“ acestuia, la scurt timp după înăbușirea revoluției.

Pentru marele culcer Poroineanu — pe care N. Iorga l-a caracterizat că a fost „omul turcilor“ și că el a călăuzit trupele turcești în mai-august 1821 în Oltenia⁴ — revoluția a fost o „apostasiie“, că „au despoiat pă boieri și pă alți pămînteni ce au avut puțină bună stare“, că „au despoiat chiiar și sfinte bisărici... încît nici cărțile bisericești n-au lăsat“. Mintuirea a venit însă de la „milostivul împărat sultan Mahmut... (care) au trimis oaste turcească de s-au bătut cu apostăți(i)“ :

„La leat 1821, făcîndu-să apostasiie în Țara Românească de către străinătate ce să adunasă în țară, adecă cochintî, greci, sirbi, ărnăuți nu numai că au despolat pă boieri și pă alți pămînteni ce au avut puțină bună stare și au despoiat chiiar și sfinte bisărici, precum au despoiat și acest sfînt lăcaș ce să numește mănăstirea Tismeni(i) încît nici cărțile bisăricești n-au lăsat. Și s-au cumpărat această cu cheltuiala mănăstirii și cu sirguința și ostăneala mea. Milostivul nostru împărat sultan Mahmut tot într-acest leat au trimis oaste turcească și s-au bătut cu apostăți(i) Ipsilant cu ai săi în Drăgășani, carei au fost adunați sumă pînă la 11.000 și turci au fost 1.500. Și din bătaia ce au făcut cu dinșii, s-au prăpădit mulți. Iar pă ceilalți gonindu-i și izgonindu-i din țară mai mulți au trecut în țara nemțească și nu să știe care încotro s-au împrăștiat. De aceia am scris ca să să ție minte.

Poroineanu biv vel clucer“.

Trupele turcești, de altfel, intraseră în țară cu scopul măr-turisit de a o curăța de răsculați. În această acțiune au primit tot sprijinul din partea boierimii reacționare, care-și vedea privilegiile amenințate de o nouă revoluție.

Cu atît mai mult s-a aplicat campania de pedepsire în județele Gorj și Mehedinți, de unde începuse focul revoluției.

Iată cum descrie Alex. Ștefulescu, cunoscutul istoric gorjean, reprimarea răsculaților din județul Gorj :

„Singele începe iarăși să curgă. Turcii, crezînd pe Tudor aliat cu eteriștii, tăiau la lume fără alegere nici cruțare de vîrstă sau sex sub pretext că sînt cu el. Se plătea cîte o rubia de 6 lei de fiecare cap de pandur. Mulți oameni nevinovați piereau sub sabie numai din simpla pîră a unuia sau a altuia.

Pașa turcesc își va avea conacul în oraș (Tîrgu-Jiu) în casele pitarului Dumitrache Măldărescu, tatăl Măldăreștilor. În pridvorul caselor se făceau grămezi din capetele tăiate pentru a le plăti. Constantin Broșteanu, tatăl lui Zamfir și Alecu Broșteanu, s-a dat pe lîngă pașa și i-a cerut cîteva turci ca să prinză și să taie niște panduri ascunși în sate și în oraș.

Pașa îndeplinindu-i cererea, Broșteanu a plecat la Broșteni, unde fiul său avea harem de femei și la Turcoeni și a tăiat pe toți oamenii pe cari avea ură.⁵

Curînd după măcelurile făcute de turci la instigațiile boierului Constantin Broșteanu — despre care s-a amintit — acesta a murit de o „baolă năpraznică” și a fost înmormîntat la Biserica Domnească (Catedrala) din centrul orașului, care pe atunci era înconjurată de cimitir.

„Poporul indignat” — după cum scrie Alex. Ștefulescu — pentru fărădelegile ce le săvîrșeste în viață” l-a dezgropat într-o noapte și l-au expus privirii tuturor răzimat, gol, de părețele bisericii, ba încă și mutilat rușinos. Toată lumea trecea pe lîngă cadavru făcîndu-și cruce îngrozită de strașnica pedeapsă a lui Dumnezeu și a oamenilor!”⁶

Încă un fenomen al revoltei sociale — crudul boier nu scăpase nici în mormînt de răzbunarea cea dreaptă a poporului.

Alexandru Ștefulescu, care a trăit între anii 1856—1910, culesese desigur multe informații de la bătrîni generației anului 1821, unii dintre ei participanți activi la revoluția lui Tudor ce zdruncinase din temelii rosturile județului și ale țării întregi.

Considerațiile sale că boierul — chiar și după moarte — primise o strașnică pedeapsă din partea lui Dumnezeu și a oamenilor ne arată limitele de înțelegere ale epocii sale, dar pe de altă parte, din aceste considerații se desprinde adeziunea totală a istoricului pentru pedeapsa dată de mare masă a „oamenilor”, a poporului.

Acest episod din istoria Gorjului părea desprins dintr-o legendă, mai ales că Ștefulescu nu menționează izvoarele de care s-a folosit în relatarea sa.

Dar iată că două însemnări de mină pe o evanghelie⁷ ce se păstrează în arhiva biseriței de lemn din Gureni, com. Peștișani, nu numai că atestă cele scrise de istoricul gorjean, dar în același timp elucidează, mai bine zis infirmă, cele consemnate de biv vel clucerul Poroineanu în privința jefuito-rilor de biserici.

Pe aceeași filă, apare mai întâi însemnarea medelnicerului Grigore Bălteanu — pe care îl întâlnim în documente în calitate de episcop al bisericii domnești (Catedrala) din Tîrgu-Jiu — în care arată că dînsul a cumpărat evanghelia cu opt taleri :

„Tale(ri) opt s-au răspuns⁸ de mine. 1821

Grigore Bălteanu medel(ni) cer“.

Sub însemnarea medelnicerului, scrie Șerban condicarul din Brădiceni arătînd peripețiile prin care trecuse cartea de cult respectivă, susținînd că evanghelia a fost „dezrobită“ de dînsul de la turci cu șase taleri și că a împrumutat-o preotului Pătru Scorțanu din Tîrgu-Jiu, la rugămintea acestuia, pentru a sluji la înmormîntarea fostului logofăt Constantin Broșteanu — boierul de cruntă amintire — iar preotul nu numai că nu i-a restituit-o, ci a vîndut-o medelnicerului Grigore Bălteanu, episcopul bisericii unde slujea, cu opt taleri.

„Această sfîntă evanghelie dezrobindu-să de mine de la turci cu t(a)l(eri) șasă și dîndu-o popi(i) Pătru Scorțanu din oraș(ul) Tîrg(u) J(iu), după rugăciunea ce au făcut ca să slujească pă răp(osatul) vt(ori) log(ofăt) Cos(tan)tin Broșteanu, unde acolo pe lîngă alți(i) fiind și dum-lui med(elnicer) Gri-go(re) Bălteanu, numitu preot făcîndu-să vînzători de sfînta evanghelie cu vicleșug, adecă ca să ia acei t(a)l(eri) opt de mai sus de la me(de)l(nicer) și să-i rămîie cîștig, și-au isprăvit cugetu. După care prinzînd eu veste de a sa vicleană vînzare a lucrului strein, prin dojana ce i-am făcut, i-am luat sfînta evanghelie din mină și o dau iar la biserica unde au fost, spre pomenirea mea și a părinților miei. Ci pentru ca să se știe că de mine s-au dezrobît (evanghelia) și iscălitura dum-lui medel(nicer) rămîie achiră⁹ De aceea pricina într-această foae.

1821 iulie 20

Șerban ot Brădiceni, condicar“.

Din această însemnare se desprinde faptul că trupele turcești în jafurile pe care le-au făcut n-au cruțat nici lăcașurile de cult, iar cărțile bisericești au devenit un obiect de comerț ilicit, la care nu se dădea în lături nici cîte un preot dornic de cîștig, așa cum atît de plastic, Șerban condicarul din Brădiceni îl caracteriza pe preotul Pătru Scorțanu că : „și-au isprăvit cugetu“.

Însemnările contemporane evenimentelor din 1821 — chiar dacă unele sînt mai mult sau mai puțin subiective — pot să aducă mărturii prețioase pentru studiul acestui capitol important din istoria patriei noastre.

N O T E

- ¹ Însemnare pe un Minei pe luna iulie, Buda, 1805, arhiva bisericii „Sf. Nicolae — Mămăroi“ din Brădiceni.
- ² Pentru serviciile aduse turcilor, pașa de Vidin l-a ridicat pe medelnice-rul Poroineanu la rangul de mare clucer (Docum. priv. Ist. Rom., Răs-coala din 1821, vol. II, 1959, ed. Acad., pag. 399).
- ³ Astăzi, Apostolul (tipărit la Blaj, în anul 1814) se află în arhiva bisericii de lemn din Pocruia — sat pe raza com. Tismana.
- ⁴ N. Iorga, Izv. cont., pag. 305.
- ⁵ Alex. Ștefulescu, Istoria Tirgu-Jiului, ed. II, 1905, tip. N. D. Miloșescu, Tg.-Jiu, pag. 50.
- ⁶ Idem, pag. 51.
- ⁷ Evangheliie, tipărită la Sibiu în 1806, tipografia lui Ioan Bart, arhiva bi-sericii de lemn din Gurenî, com. Peștișani, jud. Gorj, inv. nr. 12.
- ⁸ Termenul de „răspuns“ are aici înțelesul de „a plăti“.
- ⁹ Nevalabilă, nulă, fără putere legală.